

BOMEN EN VOLKS- GEBRUIKEN

De wandeling gaat over licht glooiend gebied dat bekend staat als De Gennepheer, De Looierheer en het voormalige Natoterrein

Dikke bomen, oude bomen of prachtig bloeiende bomen. Allemaal zijn ze bijzonder, ook omdat veel bomen langer bestaan dan een mensenleven. Voor veel mensen hebben bomen een speciale betekenis; ze roepen een emotie op, een herinnering of bieden een plek om onder te gaan zitten.

Instituut voor natuur, educatie en duurzaamheid

Takken van bomen worden gebruikt als uitzichtplaats voor vogels om de omgeving te overzien of er worden nesten in gebouwd. Vogels en knaagdieren eten de vruchten en zaden van bomen. Insecten zoals bijen, komen af op de nectar van de bloemen of eten van de bladeren.

Veel insecten wonen letterlijk in een boom waar ze zelf weer als voedselbron dienen voor allerlei vogels. Kortom, een boom is vol leven.

In deze wandeling willen we u meenemen naar wat bomen zoal kunnen oproepen over levende volksgebruiken. IVN Maas en Niers wenst u een spannende wandeling.

U staat bij deze foto aan het begin van een wandeling van ca. 4 km die is uitgezet door IVN Maas en Niers: Bomen en Volksgebruiken.

De wandeling begint vanaf hoek Brabantweg/Randweg in oostelijke richting. De onverharde

weg waarop u nu staat is de voormalige spoorwegverbinding van Bostel naar Duitsland, ook wel het 'Duits Lijntje' genoemd.

U volgt de aan de rechterzijde geplaatste paaltjes met een geel plaatje erop. Op een aantal palen staat een letter die verwijst naar bomen waarover volksgebruiken bekend zijn en die in deze folder kort worden beschreven.

Na 450 m. gaat u rechts naar beneden en volgt eerst een halfverhard pad.

Nadat u een poel bent gepasseerd, gaat u

rechtdoor en verlaat u het voormalige Natoterrein. U gaat rechtsaf en iets verder linksaf. Aan het begin van dit pad staan bij **routepaal A** enkele **zwarte dennen** (Pinus Nigra).

Deze den is een snel groeiende naaldboom die 40

m. hoog kan worden. In volgroeide toestand is hij imposant en schilderachtig met zijn schermachtige kroon. De schors heeft diepe groeven en het hout wordt als timmerhout gebruikt, maar ook voor de productie van terpentijn. De hars wordt gewonnen door gaten in de stam te boren.

Vroeger werd hars ook gebruikt voor het afdichten van houten biervaten.

Van de naalden en kegels van de zwarte den wordt etherische olie gemaakt, dat een frisse geur heeft en om zijn eigenschappen veel in zalven, inhaleermiddelen en zelfs pleisters wordt verwerkt.

Volg nu ongeveer 500 m. een kronkelig pad dat rechts afbuigt.

Verder lopend komt u langs een mierenhoop en een aantal berken.

Routepaal B.

De berk (Betula pendula) is een sierlijke en elegante boom met een witte bast en opgaande of hangende takken, prachtig in het voorjaar met 'katjes' en lichtgroene blaadjes. Berkensap wordt gebruikt bij bereiding van zalven, shampoos en haarwater die huid en haar moeten verjongen. Ook zou berkensap aan de mens een nieuw elan

geven. Berkenbladeren die in het voorjaar geplukt worden bevatten naast harszuur en kalizout ook 'saponine', een stof die genezend werkt bij reuma, blaas- en nieraandoeningen. Berkenbladthee werkt vochtafdrijvend en helpt bij lusteloosheid en voorjaarsmoetheid. Het kan ook als alternatief voor honing en suiker gebruikt worden en je kunt er wijn van maken.

Nu komt u bij een 7-stammige **zomereik**. **Route-paal C**. U kunt het volgende op u laten inwerken. De **eik** (*Quercus robur*) wordt gezien als koning

van het bos en is symbool van (mannelijke) kracht, seksualiteit, macht en een lang leven.

De eik is verbonden met vuur en vruchtbaarheid en is zinnebeeld van gastvrijheid. Als er veel eikels zijn, zal het een goed oogstjaar worden

en wijst het op een lange winter met veel sneeuw. Als de eik het loof lang behoudt wijst dat op een strenge winter. De Germanen hielden hun diensten vaak onder een grote eik. Zij geloofden dat de eik een verbinding tussen hemel en aarde was. De god Donar trof de eik vaak met zijn bliksem. Uit onderzoek is gebleken dat veel oude eiken (kunnen 500 tot 600 jaar oud worden) op kruispunten van wateraders stonden. Een eik wortelt vrij diep en is daardoor dicht bij het grondwater. Ecologisch gezien is de eik de belangrijkste boom in Nederland. Verder in de route meer over de **eik** bij routepaal M.

U vervolgt de route en iets verderop gaat u naar rechts en ziet u een wand van containers als afscheiding van een slopersbedrijf. Bij gelegenheid van de boomfeestdag 2008 is een deel van dit slo-

persterrein teruggegeven aan de natuur en hebben 140 kinderen van de vijf scholen uit Gennep hier bomen en struiken geplant.

Als u het terrein oploopt ziet u aan de linkerkant bij **routepaal D** onder meer 'n aantal **jene-**

verbessen (*Juniperus communis*). Deze blijven in de regel struikachtig maar kunnen uitgroeien tot bomen van ca. 5 m. Aan de donkerblauwe bessen kende men grote geneeskracht toe. Ze werden ook wel gebruikt om ongewenste zwangerschappen af te breken. Met het aromatische jeneverbesenhout werd vroeger het vlees gerookt en geconserveerd. Tegenwoordig voegt men de bessen toe aan wildschotels, maar vooral zijn ze bekend als ingrediënt van gin en jenever.

Bij het verlaten van het terrein van de boomplantatie ziet u bij **routepaal E** een **ratelpopulier**, (*Populus tremula*), ook wel esp genoemd.

De ruw gegolfde, ronde bladeren hebben lange sterk afgeplatte stelen, waardoor ze bij een lichte bries al in beweging zijn. Hieraan is in de volksmond de naam 'Vrouwentong' ontleend. Espenhout werd van oudsher gebruikt om klompen en pijlen te maken. Voor de fabricage van buskruit gebruikte men vroeger bij voorkeur houts-kool van espenhout.

De wandeling gaat nu verder over een breed zandpad. Aan de rechterkant hebt u, afhankelijk van de tijd in het jaar, een mooi zicht op een stuk bouwland met een houtsingel. In het verleden is

dit waarschijnlijk een oude Maasarm geweest. Iets verderop, op een wat hoger gelegen punt, staat een bank met uitzicht naar twee kanten.

Vanaf de bank ziet u recht voor u een **vuilboom** of **sporkehout** (*Frangula alnus*).

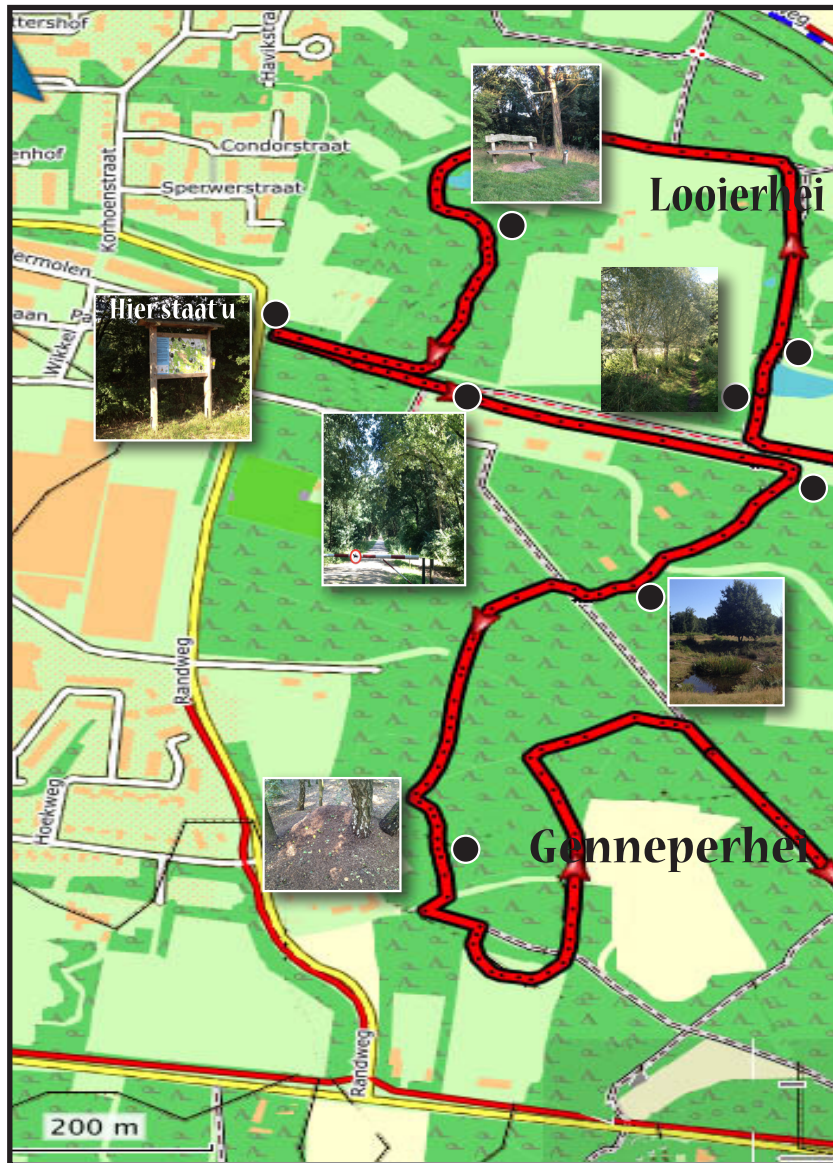
Routepaal F.

De nederlandse naam sporkehout (sprokkelhout) wijst op gemakkelijk brekende twijgen. Vuilboom verwijst naar rottingeur van de schors en de vuile handen die men krijgt wanneer men met het hout van deze boom te maken heeft. Sommigen beweren dat de naam te maken heeft met de vroegere toepassing als laxeer- en purgeermiddel.

De bloemen verschijnen in juni. Sporkehout wordt sinds de 14e eeuw in oude kruidenboeken beschreven. Fijngemalen schors gebruikte men toen vooral om de werking van darmen te stimuleren, als spoelmiddel tegen rottend tandvlees en kiespijn en om, vermengd met azijn, huidaandoeningen te bestrijden.

U wandelt nu ongeveer 300 m. verder over een pad met wat los zand en bovenaan gaat u links.

U bent weer terug op het voormalige Natoterrein en na 'n kort klimmetje kunt u bijkomen op een bank. Verderop, bij een driehoekig terreintje, staat **route-**

paal G bij een groep **krentenbomen**. (*Amelanchier lamarckii*).

De krent, zoals deze struik in Nederland en België ook wel wordt genoemd, werd al in de 16e eeuw in

Europa gecultiveerd en veelal in boerentuinen geplant om zijn aromatische en zoete vruchten. Ze werden ook op de markten verkocht en verwerkt

Ruim 300 m. verder staan aan de rechterkant - wat hoger gelegen bij **routepaal H** achter de daar geplaatste bank - enkele **lijsterbessen** (*Sorbus aucuparia*).

paria).

De lijsterbes heeft in het voorjaar een overdaad aan bloemen en een grote hoeveelheid vruchten in het najaar. Hij heeft niet alleen sierwaarde, maar is ook een belangrijke voedselbron voor vogels m.n. merels en lijsters. De lijsterbes is zinnebeeld voor wijsheid en kracht en beschermt ons tegen het kwade. Tevens werd er een beschermende werking aan toegeschreven en werd hij bij woonhuizen en drinkbronnen geplant om heksen en kwade geesten op afstand te houden. Wie op reis ging nam een lijsterbestakje mee. De

in pudding en taarten en er werd jam van gemaakt. Als het krentenboompje bloeit is het echt lente. In Nederland kan men in het voorjaar (april) van de bloeiende krentenbomen genieten.

lijsterbes groeit soms op de vreemdste plekken, op muren, in vorken van anderen bomen of op knotwilgen. Dat komt doordat de bessen van de lijsterbes door de vogels gegeten worden en de uitgepoep-

te zaden gemakkelijk kiemen.

Volg nu de gele routepalen rechts van de bank, ongeveer 50 m. en u verlaat weer het Natoter-

rein. Tussen twee grove den-
nen door komt u op een oude
zandweg van begin 1900, die
vanaf de Siebengewaldse weg
over de Looierheide een ver-
binding vormde naar Gennep.
(Zie rode pijl op kaartje uit
1900) Aan de rechter- en lin-
kerzijde ziet u 2 poelen die in

natte en droge tijden meer of minder water bevat-
ten. Verderop komt u na 250 m. weer bij de oude
spoorlijn op het halfverharde fietspad.

Onderweg ziet u links en rechts 's zomers prach-
tige bloeiende erica.

U volgt na 50 m. rechts het pad gelegen naast dit
fietspad in westelijke richting.

Aan het begin van dit pad staat een markante eik
die aan de achterkant bij-
zondere tatoeages heeft.
Waarschijnlijk zijn deze
ontstaan tijdens het be-
werken van het naast
gelegen weiland. U kunt
mooi zien hoe de wilgen-
houtrups zich heeft inge-
vreten in deze eik.

Iets verderop, bij **route-
paal I** staan enkele **vlierstruiken**
(Sambucus nigra).

De vlier heeft altijd in verband gestaan met vrucht-
baarheid en liefde. Zo werd gezegd dat als de vlier
bloeiende op St. Jan, (24 juni) de liefde nog doller
zou worden. De vlier werd ook gebruikt om er pijn
en ziekten op over te dragen, waaronder kiespijn
en roodvonk, de kleur van vuur.

In sommige streken gebruikte men op de dag van

de bruiloft een vliertak
als wandelstok. (Iets
goeds voorspellend).

Vervolgens komt u op
de route bij een naar
het achterliggende
weiland overhellende
tweestammige **wilde
appel** (Malus sylves-
trus). **Routepaal J.**

Hij is een oerplant van
de bekende veredelde
appelsoorten die in
de loop der jaren door selectie en kruising zijn
verkregen.

In de Middeleeuwen werd de appel als genees-
middel aanbevolen met de waarschuwing er niet
te veel van te eten. De appels van toen waren erg
zuur, dus de mensen zullen dit advies graag opge-
volgd hebben. De wilde appel was toen belangrijk
als grondstof voor de bereiding van verjus, een
zure vloeistof die werd gebruikt in salades en om
in te maken. In Normandië wordt van de wilde ap-
pel het bekende cider gemaakt. Gedistilleerd krijgt
men calvados.

De wortels van de wilde appel werden vroeger ge-
bruikt om wol te verven. In de mythologie staat de
appel voor onsterfelijkheid en eeuwige jeugd en is
hij de sleutel tot kennis en alwetendheid.

In sprookjes spelen appels ook een belangrijke
rol, b.v. in het sprookje van Vrouw Holle, waarin
de vlijtige Marie de appels van de boom schudt en
met goud wordt beloond. Een sprookje of niet: het
verhaal gaat dat de appelbomen die hier staan het
gevolg zijn van het uit het raam gooien van appel-
krozen door de Tsaar die destijds in de trein zat!

Weer verder lopend, bij **route-
paal K** een fraaie
els (Alnus glutinosa). Elzentakken werden veel
gebruikt als heipalen of funderingen, omdat het

hout onder water duurzaam is.

Heden ten dage verwerkt men elzenhout tot triplex en men vervaardigt er meubels van. Ook wordt het gebruikt om houtskool te maken, omdat het bijzonder heet wordt. De zaadknoppen van de elzen - vermengd met water, oud ijzer en azijn - leverden een zwarte verfstof waarmee vroeger hoeden en leer geverfd werden, of hij diende als inkt. De midwinterhoorns uit Twente zijn vaak uit elzenhout vervaardigd. Elzentakjes, onder het hoofdkussen gelegd, beschermen tegen nachtmerries.

Als u de route wilt inkorten, bereikt u recht door lopend na ca. 300 m. het eindpunt.

De gehele route lopend gaat u rechtsaf. U ziet aan de linkerzijde bij **routepaal L** vijf fraaie **geknotte wilgen** (Salix). In Nederland is de wilg een van de meest voorkomende boomsoorten. Populieren behoren eveneens tot de wilgenfamilie.

Wilgen vinden we als boom en als struik. Hij werd

eeuwenlang gebruikt voor het vervaardigen van erfafscheidingen, hek- en vlechtwerk, het maken van kisten, houtwol en houtskool. In combinatie met leem werden wilgentakken gebruikt bij de bouw van vakwerkhuisen.

Wilgenbast gebruikte

men vroeger ook tegen reumatiek en jicht. Door op een stukje bast te kauwen, kun je pijn verlichten. Er zit namelijk salicine in, het hoofdbestanddeel van aspirine. Door wilgenbladeren in het eerste badwater van de baby te doen, zou het kind worden beschermd tegen ziektes.

Bij **routepaal M** een **ingestoven eik** (Quercus robur) die veel vertakkingen telt. In vroeger tijden

waren eikels vooral belangrijk als varkensvoer. De boeren drevén hun varkens door de eikenbossen zodat ze op de eikels vet konden worden.

Omdat het eikenbos in tegenstelling tot het beukenbos veel licht doorlaat, is er veel ondergroei van allerlei struiken en kruidachtige gewassen. Dit is ook belangrijk voor de humusvorming, want eikenblad verteert heel langzaam. Eikenhout is hard, sterk en zeer duurzaam. Dit komt omdat in de houtvezels veel looizuur zit dat de rot tegengaat.

Na een afslag naar links loopt u langs een **Meidoornhaag**.

(Crataegus monogyna)

Routepaal N.

De meidoorn is prachtig als struik, boom of haag, die ons zowel in de lente van de stra-

lende bloesem, als in het najaar (vanaf oktober) van de vele bessen laat genieten. Kenmerkend zijn de doornige takken, waardoor de meidoorn sinds mensenheugenis als haag wordt aangeplant. Meidoornhagen vormen een ondoordringbare barrière en zijn een ideale nestplaats voor vogels. De meidoorn is het symbool voor lente, bloei, vruchtbaarheid, maagdelijkheid en seksualiteit. Samen met de verwante sleedoorn is hij ook zinnebeeld voor tweedracht (de doornen).

De drie IJsheiligen (11, 12 en 13 mei) werden in Nederland ook wel haagdoornkoude genoemd.

Als de meidoorn veel bloesem geeft, voorspelt dat een rijke korenoogst. Veel rode bessen in het najaar duiden op de komst van een strenge winter.

Ruim 100 m. verder staan een aantal **wilde kersenbomen** (Prunus avium) met klimopbe-

groeiing. **Routepaal O.**

Het hars van de kers werd vroeger gebruikt als middel tegen hoest. De steeltjes van het fruit werden gekookt en als middel tegen verkoudheid toegepast. Van de schors bereidde men een medicijn tegen bronchitis en winderigheid. Het sap van de vruchten bevordert bloedvorming en is bloeddruk verhogend.

Kersenhout ziet er bijzonder fraai uit en wordt gebruikt in de meubelmakerij. Vroeger gebruikte men het ook om er tabakspijpen van te maken.

Dan bent u aangekomen bij een ven waarna u

linksaf gaat. Even verder naar links staat een bank met aan de overzijde zicht op een aantal **Grove dennen** (*Pinus sylvestris*)

routepaal P.

De grove den was de ideale boomsoort voor de ontginning van heidevelden.

In de 19e eeuw werd hij in groten getale

aangeplant omdat men stuthout nodig had voor steenkoolmijnen. Het hout is sterk en zeer draagkrachtig, 'werkt' weinig en is goed te bewerken. Het wordt gebruikt voor kozijnen, vloeren, deuren, meubels enz. In de waterbouw als paalhout

en damwerk en voor bruggen. Het zeer harsrijke grenenhout werd ook gebruikt voor het produceren van houtskool en houtteer waarmee men vroeger touw behandelde.

De oudste kano ter wereld (ca. 7500 v.Chr.) is gemaakt van de stam van een grove den.

Bijen houden van bloeiende pijnbomen en leveren een aromatische dennenhoning.

Ten westen van de Rijn was de pijnboom lange tijd de meiboom bij uitstek. De boom werd van zijn takken ontdaan (behalve de kroon), geschild, met linten of doeken versierd en rechtop gezet. Soms werden ook hammen en worsten in de kroon gehangen. Wie het voor elkaar kreeg om naar de top te klimmen kreeg deze als prijs.

Onze tocht brengt u weer terug op de zandweg/fietspad van het Duits lijntje en bent u aan het eind van de wandeling Bomen en Volksgebruiken gekomen.

Deze wandeling is tot stand gekomen met ondersteuning van de Rabobank afdeling Gennep, Staatsbosbeheer en de gemeente Gennep en geopend bij gelegenheid van de viering van het 20-jarig bestaan van IVN Maas en Niers op 20 september 2009.

Deze wandeling is aangepast per september 2012.

www.ivnmaasenniers.nl

Instituut voor natuur
educatie & duurzaamheid

Rabobank

staatsbosbeheer

GENNEP